

ПАК ЗА КРИТИКАТА

Здравко Петров

На някои може би е дотегнало да се пише за критиката. Такива възмущени читатели ще кажат: „Стига тая критика! Аман!“ Може би са прави, понеже предчувствуват дълги пунически войни сред критиците. И все пак разговорите за критиката се налагат с някакво упорито постоянство. Просто литературното развитие повелява често да се вглеждаме в лицето ѝ. Една от често цитираните мисли на Анатол Франс е, че по литературната критика съдим за една литературна епоха, за нейната интелектуална физиономия. Тая мисъл под една или друга форма варира в много статии за критиката. В някои по-стари литератури критиката може да е знак за александрийска изчерпаност, безплодно, макар и тънко занимание на духа, но за нашата литература критиката все още има голямо значение. Тя между другото е огледало и на националното ни мислене.

Кр. Куюмджиев в своята последна книга „Критически делници“ също така разглежда нейната дейност като „интелектуален израз на дадена културна епоха, самосъзнанието на дадена култура“. Литературният критик Й. Василев се е заел в своята статия, посветена на критическата дейност на Кр. Куюмджиев, да обясни „феномена“ на един критик и изтеклото критическо десетилетие. Той гледа на нещата успокоено, далеч от полетата на боя и малко снизходително към пропиляното време в остри полемики. Явно за него „сокет на нервите“, за който говореше Д. И. Писарев, няма значение. Той иска да преценява нещата спокойно, безстрастно или, както сам обещава, „без гняв и пристрастие“. Тая роля на хладнокръвен летописец, на някакъв нов отец Пимен ми изглежда неподходяща за един критик в нашето време на битки и незатихнали полусражения.

Аз прочетох внимателно статията на Й. Василев и все пак не можах да забера неговата позиция в случая. Стои ли той за националното своеобразие в нашата литература, държи ли в критиката да има по-голямо присъствие авторовата личност, противник ли е на нейната отвратителна роля на рекламен посредник, въобще какво отношение има към неща, за които се говори не от вчера. Или всичко това са излишни приказки, изречени от критиката през последните 10—15 години. Ако това е така, няма смисъл повече да разговаряме. Просто трябва да приключим разговора. Но не мога да допусна, че Й. Василев, който не от вчера се занимава с литературна критика, макар че има твърде малко публикации, не знае тия азбучни истини за нашата критика. Към края на своята рецензия за книгата на Кр. Куюмджиев „Критически делници“ той пише: „Куюмджиев все пак прояви психическа издръжливост и устойчива воля, не се поддаде на нашепванията на нихилизма, който винаги се таи в един полемичен талант.“ Такава една трактовка за полемиката и по-

лемичния талант като проява на своеобразен нихилизъм ми изглежда твърде странна в наши дни. Борбата за мнение е едно от основните начала на всяко литературно развитие. Цялото развитие на българската критика в миналото и сега е сълъкновение. Противоположно на естетиката на сп. „Мисъл“ се създаде друга естетика. Полемиките, които станаха на времето между главния редактор на сп. „Златорог“ и Т. Павлов, не бяха напразни. Те отразяваха сблъсък между два мирогледа, два подхода в разбирането на изкуството.

Така че нямаме никакво основание да твърдим, че полемиката е нещо излишно, някакъв осъдителен лукс в епоха на конструктивен културен патос. Още повече, че цялото развитие на литературата е развой на идеи, на кръстосвания на мнения, поетики и естетики, стилове и темпераменти. Обикновено тия, които идват, влизат в страстна полемика със своите предшественици. Те даже стигат до пълно отрицание на старото в името на новото. По-късно историята поправя грешките, увлеченията, нанася нужните корективи. Така е ставало неведнъж в историята на литературата, в нашата национална култура. Пенчо Славейков, за да прокара своя художествен индивидуализъм и собствено виждане за мисията на изкуството, влезе в страстна полемика с вазовската традиция в нашата литература, в неразумен спор с такъв колос като Вазов. Да не говорим за една по-голяма полемика, а именно тая, състояла се между Толстой и Шекспир. Шекспир нямаше възможност да отговори на своя велик опонент. Но му отговори неговото вечно творчество, това, че е „съвременник на вечността“. Но не искам да ставам повече елементарен и дидактичен.

Й. Василев като безстрастен колекционер на полемични излишества реди имена, дати, притихнали словесни битки с една фактологичност, която в случая не е много оправдана. Или най-малкото разглежда се полемиката като досаден спътник на литературата. А това, че зад всяка полемика стоят идеи от естетическо естество, живи страсти, нахъсани нерви, него не го интересува. В това отношение на Й. Василев му е идеал покойният наш критик Минко Николов, който също обичаше да стои понякога над схватките и увлеченията.

Марксистската критика винаги е имала остри социални функции и който не разбере това, има опасност да я разглежда като някакво безстрастно академично занятие. А в действителност тя е оръжие, и то остро оръжие, на партията на идеологическия фронт. Не можеш да разбереш критиката пълноценно извън духа на полемиката, особено нашата марксистска критика в миналото, която израсна в борба срещу кръга „Мисъл“ и естетизма на сп. „Златорог“. А в наши дни не можеш да разбереш дейността на един критик извън тия общовалидни партийни критерии. Кр. Кулумджиев в своята статия „Общественото призвание на критиката“ съвсем справедливо бележи: „... Големият критик е едновременно и идеолог, философ, той е рицар на арената, където се водят идеологическите битки между класите.“ Самият Кр. Кулумджиев не може да бъде разбран без тия позиции, без духа на полемиката, който се подхранва в него не от мекфистофеловския „дух на отрицанието“ или вдъхновението на „зълчната интелигенция“, а от неговия конструктивен културен патос. В неговата полемичност се крият не само полемични похвати на мислене, склонност към антитези и памфлетни фигури, а и естетическият му идеал на критик, който обича страстно изкуството, бори се за по-високи мерки и вкусове.

Искам да се спра по-подробно на един цитат: „Иска ми се обаче да посоча критическите лутаници, похабили толкова усилия, време, нерви — не само на автора на „Критически делници“, но и на мнозина от неговите колеги. Критиците се впуснаха в спорове, от които може би някои печелеха, но литературното развитие страдаше.“

Тая невярна предпоставка е вече удобна площадка за една невярна теза, която със своята гибелна логика подвежда неопитния автор. Той има не само претенцията да обхване критическата работа на Кр. Куюмджиев, но и да нарисува картината на нашето литературно-критическо минало. Тезата му няма покритие в конкретната практика на нашето литературно развитие. В разговорите за критиката няма нищо лошо, ако не довеждат до хайки, идейна дескредитация и административни санкции. Такива опорочени разговори и дискусии действително затормозяват литературните процеси, събуждат призрака на безсмислено пропиляна енергия. И тук Й. Василев е съвсем прав. Но според мен преценката, че дискусииите, станали през последните 10 години, са нанесли повече вреда, отколкото полза, е несъстоятелна. Тя противоречи на органичното развитие на литературата. Не потвърждава схващането, че без дискусии щяхме да имаме по-богата критическа жертва и плодове. На мен ми се струва, че някои разисквания, които станаха през последните години, бяха не само фойерверки върху скучното, старо небе на литературата, но и помогнаха на по-младите поколения критици да се освободят от фантома на догматизма и нормативизма. Макар че наново се появява тоя злокобен фантом, само че облечен с математически формули и загадъчни знаци, които трудно някой може да разгадае. Но това е предмет за друг разговор. Тук е важно обстоятелството, че Й. Василев изпитва някаква странна боязън от споровете и дискусииите, с нескрита ирония гледа на оня критик, който предпочита пред научния, академичен уют съдбата на публициста:

„След победоносни или безрезултатни полемични схватки той сменя доспехите на рицар на артистичната критика и се оглежда: раните по него и върху противниците са безброй, но къде са завоюваните простори?“

Явно на него му прави впечатление не страстното изгаряне в литературата, във всеки ред на развълнуваното критическо слово, а грамадата от книги. Критиката по начало не е забавно художествено четиво. Една малка част от продукцията на критическата мисъл (и не само критическата) надживява своите поводи. Много неща остаряват. Фр. Меринг казваше: от 100 тома съчинения на Волтер може нищо да не остане, но ще остане „страшното име на Волтер“. Някога Белински сме чели с юношески, влюбчиви очи. С годините все по-малко четем от неговите 12 тома. Сега сме на възраст, когато можем да препрочитаме статиите му за Пушкин и знаменитото писмо до Гогол. Може би коварното време още повече ще посегне на критическия ни кумир. Но то не е в състояние да посегне върху нравствената енергия и идеализма на духа на тоя изключителен човек. Ако на подобна опасност са подложени класиците на критиката, какво да кажем за редовите критици, които не могат да разчитат на особена дълготрайност след смъртта си. Те по начало, както казваше Шалда, се погребват „под чуждо име“ и не могат да разчитат на особена трайност в съзнанието на околните. Но някаква необяснима нравствена енергия движи критика, която го прави страдалческо същество, изпълнено с горчивините и утехите на изкуството. Критикът често пъти изгаря в патоса на ежедневието. Той не може да разчита на хладните бюстове на пантеона и историята.

Понеже Й. Василев недолюбва дискусииите, разгорещените разговори, в които има пропиляна енергия, няма вкус към публицистичната критика, той в невярна светлина рисува не само житието-битието на един критик като Кр. Куюмджиев, но и на цялата ни критика. Според него излиза, че всички дискусии, станали у нас през тия години, са пропиляно време. В светлината на тая мисъл дейността на един критик като Кр. Куюмджиев изглежда исторически нецелесъобразна, а самият той се превръща във великомъченик на критическия календар. Лично аз като участник в няколко критически диску-

сии (през 1952 г. разговорът по повод любовната лирика на Ив. Радоев, през 1953 г. разговорите за литературната критика, разговорът за критиката през 1965 г. на страниците на сп. „Септември“, дискусиите във в. „Литературен фронт“ за критиката през 1967 г., като участник в устните дискусии в СБП на четиридневно партийно събрание по повод на речта на др. Т. Живков пред столичните комсомолци) мога да заявя, че разговорите, които са ставали за нашата литература и литературна критика, не са отишли напразно, дали са някакъв плод. Ако вървим по тая логика кой печели и кой губи в един спор, ние никъде няма да стигнем. Просто ще издигнем неръкотворен паметник на филистерите в критиката, които не участвуват оперативно в литературата, за да не си изгорят пръстите. По тоя начин ще хвърлим сянка и върху някои други дискусии, станали преди Априлския пленум на нашата партия, които имат значение за нашата литература.

Разговорът по повод романа „Тютюн“ на Д. Димов на тридневното заседание в СБП (независимо от административните санкции над някои критици и приложение на неленински методи на действие) даде резултат за общото развитие на нашата критика, освободи я отчасти от лоното на догматичната инерция и талмудисткото мислене. Тя помогна и на критикуваните автори да излязат от тресавището на догматизма, в който те бяха затънали заедно с цялата наша критика от тоя период.

През 1952 г. на страниците на в. „Литературен фронт“ се проведе разговор за любовната лирика по повод цикъла стихове на Ив. Радоев „Пролетно размъване“. Независимо от моето несполучливо участие в тия спорове, изразено в стеснена теза, разговорът тласна нашите разбирания за интимната лирика.

През 1953 г. се проведе на страниците на в. „Литературен фронт“ разговор за критиката по повод поредица от теоретически статии на Г. Димитров-Гошкин. Гошкин апелираше да се постави в център на критиката заниманието с творческата личност на автора. Някои обвиняваха Гошкин в „кантианство“, но в неговото твърдение имаше нещо творческо, а именно критиката да навлезе по-дълбоко в естетическия свят на твореца. Както е известно, по онова време критиката витаеше в общоестетически принципи и не смееше да надникне в интимния свят на автора, да съпреживее неговите вълнения.

През 1965 г. пак пламна дискусия в средата на критиците. Но тогава в атмосферата на полемика задъханост и естетическа нагорещеност работата се сведе до „артистична“ и „неартистична“ критика, а тя се състоеше в това да се даде по-голяма изява на творческото „аз“, същевременно да се внесят естетически принципи в художествения хаос. П. Данчев стана изкупителна жертва за един период в критиката, когато тя беше свързана с догматизма. Но това беше не само негова лична вина. Тук има историческа вина, от която нито един критик не е освободен, щом активно е работил в тоя период.

Една от интересните дискусии през десетилетието 1960—1970 г. бе тая за националното своеобразие на българската литература. Преди това тя беше предшествувана от разговора за „българско, много българско“, подет от покойния наш критик и есеист Цв. Стоянов. В промеждутъка имаше разговор и за класическата и белия стих, но тоя разговор беше твърде епизодичен и формален и не остави дълбоки дири в последвалото литературно развитие. В средата на 60-те години в нашето общество остро се породиха интерес към проблемите за националното, националната съдба на българската литература. Заговори се по нов начин за националната самобитност на литературата ни. Посочиха се неподозирани аспекти за нейното развитие. Художествената практика на Й. Радичков и Н. Хайтов и др. даваха аргументи за силата на нашите национални комплекси, които поддържат жизнеността на нашата ли-

татура, дават ѝ неповторимо лице в средата на европейския литературен процес.

Не мога да кажа, че всичко при всяка дискусия е било в ред. Не всички разисквания са минавали под знака на обективност и коректност на тона. Понякога отделни дискусии са били съпроводжани от стихийен елемент и ексцесии. Често пъти опонентът се е изкарвал по-чер от дявола. По време на дискусиите е ставало и вавилонско смешение на езиците, противниците на спора напълно се разминават, не се вслушват един в друг, обхванати неразумно от сляпа полемична страст. При отделни случаи така се поляризират тезите, че борбата на свободни мнения прераства в ръкопашен словесен бой, където надделяват юруците и цветистите балкански псувни. В шумотевицата на спора се стига и до ехото на административни закани. И така се стига до древнославянското „перуново право“, когато разпратата завършва със соп и вечното право на грубата сила.

Затова няма смисъл педантично да се ровим в печалните страници на нашето полемично изкуство, от които след години се срамуваме. Но това е външната страна на нещата, съпътстващи фактори при всяко органично литературно развитие.

Повече не искам да правя преглед на отшумели дискусии, които оцветяват не едно десетилетие в нашия литературен живот.

Подобен преглед е излишен не само защото обременява съзнанието на читателя, който не е длъжен да помни в подробности нещата. Сега нашата критика е обхваната от консолидационни процеси и има пред себе си други задачи. Дребнавото занятие е да се ровим в праха на миналото. Особено да призоваваме гласа на мъртвите, да откъсваме становището на тоя или она критик от контекста на времето. А освен това ровенето в миналото има тая отрицателна страна, че събужда страсти, конфликти, човърка рани, въобще събужда никому ненужни неща.

Някои виждания на Й. Василев му пречат не само обективно да очертае общата картина на нашето литературно развитие през тия 15 години, но и го подвеждат да бъде неточен в подробности. В неговото тъй просторно житие на нашата критика след април 1956 г. липсват някои съществени неща, които накърняват историческата правда. Например след като се изброяват толкова много имена (заслужено и незаслужено), се пропускат имената на Е. Каранфилов, П. Пондев и С. Султанов, които направили много в тоя период за издигането на критиката не само на високо професионално равнище, но за откриване на „феномена“ на творческата личност, прикрита зад литературния текст. Също така би трябвало да се отбележи статията на Л. Георгиев за Майерхолд, която беше една интересна проява на тоя период. Й. Василев трябваше да бъде верен на музата на историята. Трябваше да се стреми в своя кратък очерк за развоя на критиката към по-голяма обективност, да включва повече имена даже когато не е съгласен с техните естетически позиции.

Вземайки едно неправилно становище за литературата ни като стълбица от излишни спорове, той дава не само една невярна картина на настоящето, но се и увлича да чертае същата картина за миналото. Той буквално пише: „... Полека започваме да проумяваме защо Михаил Арнаудов не допусна да го въвлекат в литературни разправи цели седем десетилетия.“ Първо, примерът с академик М. Арнаудов е неуместен. Нашият заслужил академик, от чиито трудове всички сме се учили, никога не е имал претенциите на литературен критик, оперативната дейност в критиката не го е особено привличала. Академик М. Арнаудов тежи на друго място. Той тежи с изследователската си страст, ерудицията си, гигантската си работоспособност. Той има

безспорно голямо културно строително дело, но неговият пример не може да бъде знаме за един съвременен литературен критик, който си поставя съвсем други задачи. Най-малко академик Арнаудов може да бъде еталон за критическа заангажираност на мисълта. И най-вече в една статия за един такъв чист критик, изтъкан от нерви, страсти и пристрастия като Куюмджиев е уместно споменаването на неговото име. Излиза, че академик М. Арнаудов е бил най-мъдрият в сравнение с дужина български литератори, които са се заели с критиката,* изплетена от обществени страсти и идейни борби. В светлината на тая странна логика Г. Бакалов е нямало нужда да редактира толкова списания, особено сп. „Нов път“ и „Звезда“. Същото важи и за Вл. Василев, който в продължение на 20 години редактира сп. „Златорог“. Друг е въпросът за идейно-художествената линия на списаниято.

И. Василев пише: „... Едни от най-надарените ни критици в миналото вкорениха представата за критика като един вид хотелски посетител в литературата, отхвърлиха всячески внушенията, че той трябва да се труди системно. Бих посочил като пример три имена на представители на различно време и застъпници на свършено различни идеи: Симеон Радев, Георги Бакалов, Владимир Василев. Никой от тримата не умря млад и въпреки това трудно може да се каже, че някой е оставил завършено и цялостно дело, макар всички да изградиха име.“

Доколкото ми е известна историята на българската литературна критика, не зная някой сериозен наш литературен критик да ни е натрапвал представата за критиката като някаква „хотелиерска“ дейност. Вл. Василев не беше автор на многотомни съчинения, но ако се съберат неговите критически статии и обзори, все пак ще се получат няколко внушителни тома. Вл. Василев беше типичен критик-импресионист и най-вече с нерв към съвременното. Той не признаваше, правилно или неправилно, литературната история. Даже в тоя дух има изказване от него. Вл. Василев твърдеше, че не може да се напише обективна литературна история. Той погрешно смяташе, че творческата личност не се поддава на общи естетически закономерности. В това отношение той стои до схващанията на руския критик-импресионист Ю. Айхенвалд. Тоя неправилен възглед на Вл. Василев му пречеше да се впусне в по-смели естетически екскурзии в културното минало. Ако той не се придържаше сяпко към тоя неправилен тезис за литературната история, би обогатил критическата си дейност с нови страници. Той би дал свежи, интересни, темпераментни оценки на нашето литературно минало.

Просто смешно е да обвиняваме Г. Бакалов, че не е направил дело. Ако той не е направил дело в българската марксистическа критика, кой друг е направил? Още в миналото в печата беше обявен за „стахановец“, за човек с голяма работоспособност. Г. Бакалов е пример на пословично трудолюбие. Той е превел със собствени усилия цял вагон книжнина от най-различен характер. Познавачи на въпроса твърдят, че той е превел над 600 книги и брошури. Г. Бакалов с голямата си обща марксистическа и литературна ерудиция даде очи не на едно поколение марксистическа интелигенция за чуждата книжнина. А и сам той написа много книги, свързани с актуалните задачи на идеологическия фронт на партията. В това отношение ние нямаме равен на него, като човек, възпламващ кипяща идейна енергия. Да не говорим на какви издания той е редактор. Достатъчно е да споменем „Нов път“ и „Звезда“, които прокараха огнена бразда в нашата революционна литература. Във всяка негова бележка живее частица от неговата страстна, „гладиаторска натура“. Някои живеят с измамното впечатление, че литературното дело са само фолантите, които стоят бездиханно на лавицата на библиотеките. А в действи-

лност истинската литературна критика е тая, която живее със злостата на литературния ден, която се ражда в идейната полемика и литературната битка.

С. Радев остави име на ярък критик, макар и само с няколко литературно-критически статии. Но броят тук няма значение, както няма значение при Н. Бончев. Достатъчно му е на С. Радев, че свърза своето критическо име с първата атака срещу д-р Кръстевия нормативизъм, за да бъде забелязан в историята на нашата литературна критика. Само трябва да съжаляваме (но това е вече друга тема), че той я напусна, когато ѝ беше така нужен. Той като критик е работил сравнително малко и епизодично, но той е публицист, историк, дипломат и като такъв е автор на едно знаменито двутомно съчинение върху българската история и на 20 тома Дипломатически мемоари, които се съхраняват в архивите на Българската академия на науките. С. Радев никога не е бил „чист“ литератор и не бива да се разглежда такъв, амплитудата на неговите интереси е много широка. Но той до края на живота си беше човек на критическата мисъл и преценка. В „Строителите на съвременна България“ той си е пак критик, но вече обхванат от патоса на историческата критическа мисъл. Така е и в неговите Дипломатически мемоари, където има епичен колорит и критическа мисъл върху политическото минало на България.

Не бива да измерваме делото на критика с томове, които се трупат един върху друг, с онова, което може да бъде дело на един литератор или историк. В действителност истинският критик живее в критическата рецензия, бележка, полемика, антрефиле, критическо писмо, портрет и монография за отделен писател. Подобни критици в миналото са най-големите критически имена на Европа и Русия. Тяхната дейност се изразява не в писането на чисто теоретически трудове и академични занимания, а в живо боравене с литературата (Сент-Бъов и Белински).

На едно място Й. Василев бележи: „Но преоценките ставаха като че ли твърде бавно. Все още жертви на безсмислено табу бяха писатели като Лилев, Далчев, Иван Хаджийски, Траянов, Симеон Радев, Вутимски и др.“ Вярно е, че над някои от тях имена висеше „безсмислено табу“, нещо, което се преодоля от нашето следаприлско развитие след 1956 г. Но преоценката е нещо много сложно и не зависи от добрата индивидуална воля. Тя преди всичко е исторически процес, който налага своите заслужени реабилитации. Оценката на символизма и някои по-модерни поетики не може да дойде непосредствено с присъщата на нашия марксистически метод обективност в зората на нашата културна революция. В тия години се акцентуваше преди всичко на социалистическия реализъм като художествен метод, който трябваше да си пробие път в средата на българските писатели. При тая силна колективистична епоха, дошла като резултат на една революция, твърде самотно стояха имената на Ат. Далчев, Н. Лилев, Ал. Вутимски, Т. Траянов. Най-малкото те не бяха на дневен ред. Струва ми се, че тук е нужен идейно-диференциран поглед за нещата. Честото парадирание с общия литературен процес, обективност, която граничи с идейно разоръжаване, засиления формализъм и структурализъм в литературознанието подготвят смъртта на идеите или, образно казано, едно „розово погребение“ на марксизма. Съвсем справедливо Кр. Куюмджиев пише в своята книга „Критически делници“:

„Друг пример за идеологически компромис, който напоследък допуска нашата критика, това е по отношение на литературната история. Ние сякаш започваме да забравяме, че историята на нашия народ, както историята на всеки друг народ, е история на класовата борба, че в нашето минало е имало експлоатирани и експлоататори, прогресивни и реакционни дейци и пристъпваме към миналото недиференцирано, без нашия марксистически, класово-партиен анализ. Към нашето минало ние проявяваме такава историческа всеяд-

ност, че сме на път да забравим основни неща на диалектическия метод и историческия материализъм.“

Такова виждане на литературно-критическото творчество пречи да се прецени и съвременният образ на критик като Кръстьо Куюмджиев, за когото Й. Василев казва безапелационни думи в своята статия: „... И аз добре разбирам болката на Куюмджиев в някои статии от новата му книга, съжалението за пропилените седмици и месеци в празни кафеджийски спорове и възторзи.“ Аз лично не знам Кр. Куюмджиев да е участвувал в кафеджийски спорове (доколкото съм осведомен, той е участвувал в съдбовни спорове за развоя на нашата литература и критика), даже когато е седял в кафене. А освен това литературът може да се вдъхновява от много места. Никой не знае откъде може да се създаде един литературатор. Той преди всичко е човек с широк поглед за живота, а не интелектуален молец. Всички опити напоследък университетските катедри и други инкубационни места да създадат теоретици и литературни критици търпят крах. Те чисто и просто създават недоносчета, които, като се докоснат до една художествена творба, стават съвършено безпомощни. Така че в упрека на Й. Василев виждаме закъснял дидактизъм към чужд нему артистичен тип критика и скрита апология на великомъчениците на перото, които цял ден съчетават безстрастни думи.

Че критиката не е лесна, весела и житейски печелеща дейност го знаят и децата. Тя често пъти носи отрицателен баланс от утилитарна гледна точка. Но който се е заел с тая дейност, предполага се, че е силен духом и ще успее да преодолее всички бариери и прегради. В наше време критиката е една тежка дейност, проклето бреме. Макар че тя среща подкрепата на партията, мрежата на писателските взаимоотношения е толкова сложна, комплицирана, щото всичко това затруднява дейността на критика. Няма смисъл Кр. Куюмджиев да се противопоставя на своите колеги, да му се слагат повече, отколкото има мъченически черти върху лицето. Кр. Куюмджиев както всички ни участвува в литературно-критическите процеси и той като всички ни е „жертва на историята“, както се изразява Горки, но не бива да бъде разглеждан извън контекста на времето, противопоставян на всички ни като критически Йоан Кръстител, който е единствен праведник сред неправедниците. . .

Като критик, активно мислеща личност в критиката, той си има своята неповторима биография, успехи и горчивини, естетически трофеи и рани. Но зигзагите и криволиченията на неговия критически път не бива да се разглеждат трагично и безотрадno от летописците на неговото критическо житие. Защото при последна сметка това е съдбата на критика: малко творчески наслади и купчина житейски несгоди и неразбиране от винаги неблагодарните съвременници. . .

Историята трябва да се третира в своята сложност, а не нетърпеливо, пристрасно. Това само замъглява нещата и не помага на обективния литературен процес. Да се обхване един период от 15 години литературна критика никак не е проста задача. Ако искаме да имаме резултати, тая задача трябва да се свърши задълбочено, исторически скрупулозно, обществено отговорно. С едно замахване на перото не могат да се зачеркват цели периоди от нашето литературно-критическо развитие. Още повече, когато тия периоди са изпълнени не с бели полета, а с естетическо брожение, дълбоко естетическо преустройство на критиката. Някои по-млади другари идват твърде късно на тревожния сектор, наречен литература.

Амбицията да се обхване и особено оцени цял период от нашето литературно-критическо развитие е похвална. Но за тая цел трябва достатъчна теоретическа подготовка, чувство за историческа дистанция, способност да се улови духът на литературния процес. Понякога за тая цел се залавят и не до

там опитни пера, които, вместо да изпишат вежди, могат да извадят очи. Както е случаят със статията на Й. Василев, която, вместо да помогне на един граждански критически процес, внася тон на дребнаво ровене в миналото, човъркане на незараснали рани, противопоставяне едни на други, високомерно разпределяне на ценностите. В момент, когато нашата литературна наука и критика се нуждаят от стабилни класово-партийни критерии, маркс-ленински позиции, млади критици дават незавиден влог за увеличаване на хаоса на критериите и мерките в литературата. Обстоятелството, че не познават добре идеологическите борби на партията в миналото (в техните смътни представи Вл. Василев и Г. Бакалов са едно и също нещо), дава отражение в тяхната конкретна литературно-критическа практика. Появяват се статии, в които нещата не са идейно прецизирани.

В последните години в нашата критика нахлуха нови имена. Те идват на един разчистен терен от догматизма, имат възможност да трупат информация и литературна култура. Всичко това е един положителен процес сред по-младото поколение критици. Но наред с това в техните критически писания се забелязва елемент на формализъм на мисленето, склонност към идейна незаангажираност. Те проявяват вкус към ония школи на литературно мислене, които са далеч от социалното, от концентрираната политика, идеологията. Тия критици дойдоха по белите полета на овакantenата критика. В известен смисъл даже се превърнаха във „вакуумни личности“. Но прави впечатление, че те не носят със себе си идейно горене, класово-партийни критерии, остро социално зрение, което е така нужно на литератора, за да се ориентира в тоя век на жесток двубой на идеите на две противоположни политически системи — комунизма и капитализма.

Те не познават добре историята на обществената и критическата мисъл в миналото, идеологическите борби на партията. И оттам те не могат да изведат с нужната острота социалната роля на критическата мисъл в собствената си практика. Критиката преди всичко има обществена роля и всеки опит тая нейна роля да бъде подменена с научно-описателни, псевдообективни критерии ще завърши с капитулация на критиката пред отговорните задачи на времето ни и на националната ни литература.

Някога академик Т. Павлов казваше, че както правим политика, така трябва да правим и критика. При последна сметка (колкото и кощунствено това да звучи за някои деликатни уши) критиката е едно продължение на политиката с други средства.

Бележка на редакцията. Статията на Йордан Василев за книгата на Кр. Куюмджиев „Критически делници“ съдържа неправилни оценки за литературния процес и развоя на литературната критика. Тя дава неточна представа за развоя и на разглеждания автор. В този брой поместваме критическата статия на др. Здравко Петров, а в следващия брой ще дадем статия и от др. Васил Колевски.